

Драган С. Радовановић*
Универзитет у Нишу, Факултет спорта и физичког васпитања
Емилија Љ. Стојановић*
Универзитет у Нишу, Факултет спорта и физичког васпитања

АНТИДОПИНГ ПРОГРАМИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВЕНОМ И ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОМ КОНТЕКСТУ

Апстракт: Антидопинг програми се спроводе с циљем да очувају суштинску вредност спорта, која се назива „спортским духом” и представља основу олимпизма. Допинг је суштински у супротности са спортским духом. Антидопинг програми усмерени на децу узраста 8 до 12 година су едукативног карактера и имају за циљ подучавање вредностима поштовања, правичности и инклузије. Током задње три деценије, коришћење допинг супстанци од стране адолесцената и особа које не потпадају под дефиницију спортиста у складу са Светским антидопинг кодексом, постао је значајан проблем друштва. Професори физичког васпитања и тренери треба да имају посебну врсту обуке како би препознали понашајне симптоме код својих ученика или клијената, као потенцијалних конзумента допинг супстанци. Неопходно је што пластичније и конкретније образложити све могуће негативне утицаје коришћења допинг супстанци на физичко и психичко здравље, са акцентом на озбиљност и дугорочно трајање таквих негативних ефеката. Будући да се са коришћењем допинг супстанци често почиње у раном периоду адолесценције, са едукацијом треба почети још на основношколском узрасту.

Кључне речи: антидопинг програми, едукација, адолесцененти.

УВОД

Антидопинг програми се спроводе са циљем да очувају оно што је суштински вредно у спорту. Та суштинска вредност често се назива „спортским духом” и представља основу олимпизма (*International Olympic Committee*, 2012). Допинг је суштински у супротности са спортским духом. У борби против допинга промоцијом спортског духа, Кодекс захтева од сваке антидопинг организације да развије и примени едукативне и превентивне програме за

* fiziologija@fsfv.ni.ac.rs

* stojanovic.emilija@yahoo.com

спортисте, укључујући младе селекције, као и помоћно особље спортиста (World Anti Doping Agency, 2019).

Спортски дух почива на развијању сопствених природних талената, на начин на који се игра поштено. Спортски дух се огледа у бројним вредностима, као што су:

- етика, фер-плеј и поштење;
- здравље;
- изузетна достигнућа;
- јачање карактера и едукација;
- радост и забава;
- тимски рад;
- посвећеност и прихватање обавеза;
- поштовање правила и закона;
- поштовање себе и других учесника;
- храброст;
- заједништво и солидарност.

Циљ информативних и едукативних антидопинг програма је превенција употребе забрањених супстанци и забрањених метода у спорту и спречавање погубног дејства допинга на спортски дух. Информативни програми треба да буду усмерени на пружање основних информација за спортисте. Едукативни програми треба да буду усмерени ка спортистима и помоћном особљу спортиста, са посебним освртом на приступ младим људима кроз школске програме. Превентивни програми треба да буду пре свега усмерени ка млађим лицима, примерени њиховом узрасту, школама и спортским клубовима, њиховим родитељима, одраслим спортистима, спортским званичницима, тренерима, медицинском особљу и медијима (World Anti Doping Agency, 2020). Сви наведени програми имају тежиште на одвраћању спортиста од намерне и ненамерне употребе забрањених супстанци и забрањених метода.

Антидопинг програми усмерени на спортисте треба да пруже прецизне и поуздане (у складу са најновијим променама) информације о:

- супстанцама и методама на Листи забрањених допинг средстава;
- пријави изузећа за терапеутску употребу;
- попуњавању образаца о локацији (*Whereabouts*);
- процедури допинг контроле;
- повредама антидопинг правила;

- последицама допинга по здравље, укључујући казне, здравствене и социјалне последице;
- одговорности и ризицима приликом коришћења суплемената и
- правима и одговорности спортиста и помоћног особља спортиста.

ЕДУКАТИВНИ ПРОГРАМИ У РАНОМ ШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу и Светска антидопинг агенција су 2019. године покренуле низ активности под заједничким називом „Спортске вредности у свакој учионици”, усмерене на децу узраста 8 до 12 година (UNESCO, 2019). Циљ ове глобалне кампање је подучавање деце раног школског узраста вредностима поштовања, правичности и инклузије.

- Поштовање се може дефинисати као уљудност, част и брига према некоме или нечему што се сматра важним. Често се поштовање изједначава са уважавањем. Такође, поштовање је осећај који показујете када прихватате да се различити обичаји или културе разликују од ваших и понашате се према њима на начин који не показује да то покушавате променити или томе било како наштетити. Међународни олимпијски комитет поштовање дефинише као понашање које укључује поштовање себе, свог тела, других, правила, власти и животне средине. Поштовање се може развијати кроз активности које имају за циљ промовисање понашања, комуникацијских вештина и ставова усмерених на уважавање, демонстрирањем бриге о себи и другима и подстицањем размишљања о емоцијама, етичким дилемама и правилима.
- Правичност се може дефинисати као могућност да сви остваре постигнућа. Организација за економску сарадњу и развој (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) са позиције образовања, правичност сагледава као прилику за све ученике да постигну свој максимум. Правичност у спорту односи се на једнак приступ, препознавање неједнакости и предузимање корака за њихово решавање (OECD, 2012). Да би се то постигло, потребно је стално радити на промени културе и структуре спорта како би се осигурало да он постане једнако доступан свим члановима друштва, без обзира на старосну доб, способност, пол, расу, етничку припадност, сексуалну оријентацију или социоекономски статус. Правичност се може развијати кроз активности које имају за циљ развијање отворености код младих да прихвате различите људе и превазиђу предрасуде, напредујући ка разумевању и прихватању да су сви људи једнаки. Такве активности треба да промовишу једнаке услове за све. Учење о правичности уједно помаже младима да схвате ново значење термина „разлика”, јер се пречесто „разлике” доживљавају као

проблем који захтева решење, док на њих треба гледати као на стање које заслужује поштовање и прихватање.

- Инклузија је од стране Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*) 2005. године дефинисана као „процес усмерен на разноликост потреба све деце, младих и одраслих путем повећања учешћа у учењу, култури и заједницама, смањењем и елиминацијом искључености унутар и из образовања” (*UNESCO, 2005*). Наведено укључује промене и модификације у садржају, приступима, структурама и стратегијама, са заједничком визијом која покрива сву децу одговарајућег узраста и уверењем да је одговорност редовног система да образује сву децу. Одељење за економска и социјална питања Уједињених нација (*United Nations Department of Economic and Social Affairs – UN DESA*) је 2008. године инклузивно друштво дефинисало као „друштво које превазилази разлике расе, пола, класе, генерације и географије, и обезбеђује једнаку могућност свих грађана да одреде договорени скуп друштвених институција које управљају друштвеном интеракцијом” (*UNDESA, 2008*). Инклузија је уско повезана са правичношћу. Обе ове вредности делују на превазилажење разлика, омогућајући иста права свима без обзира на индивидуалне карактеристике (*United Nations, 2008*).

ПРОБЛЕМ ДОПИНГА У ПЕРИОДУ АДОЛЕСЦЕНЦИЈЕ

Током задње три деценије, коришћење допинг супстанци од стране адолесцената и особа које не потпадају под дефиницију спортиста у складу са Кодексом, постао је значајан проблем друштва (*Cunningham, Lumia, McGinnis, 2013; Mitić & Radovanović, 2013*). Велики број истраживања је указао да адолесценати и особе које не потпадају под дефиницију спортиста у складу са Кодексом, најчешће користе андрогене анаболичке стероиде (ААС) и као значајан фактор ризика имају присутност мишићне дисморфије. Мишићна дисморфија је облик субјективног поремећаја доживљаја сопствене телесне схеме проценом да сопствено тело није довољно мишићаво, да је мање и слабије него што то објективно јесте. Особа са мишићном дисморфијом чак и незнатни губитак мишићне масе доживљава веома тешко. Резултати научних истраживања (*Baker et al., 2019*) указују да је код адолесцената присутније незадовољство масом и обликом скелетних мишића него телесном висином. Због тога је примарни циљ већине корисника ААС-а да добије што атрактивнији спољашњи изглед. Незаконито, наручивањем преко интернета и на црном тржишту, доступан је велики број супстанци из групе ААС. Корисници следе обрасце дозирања који укључују различите ААС, њихово комбиновање, али и остале фармацеутске супстанце за које верују да

надопуњују жељене ефекте на скелетне мишиће или смањују нежељене ефекте (Mullen, Whalley, Schifano, Baker, 2020). Међутим, новија истраживања указују да међу корисницима ААС-а нису само адолесценти који сматрају да имају мању укупну телесну масу и масу скелетних мишића, већ и адолесценти са повећаном телесном масом који желе смањење масног ткива уз очување или повећање мишићне масе. Такође, подаци научних истраживања указују да око 30% корисника ААС-а развије синдром зависности, што значи сталну употребу упркос постојању клиничких манифестација пратећих штетних ефеката (Pereira et al., 2019). Већа учесталост међуљудских проблема и антисоцијалног понашања карактерише већину корисника ААС-а (Griffiths, Jacka, Degenhardt, Murray, Larance, 2018).

Наведени фактори долазе до изражаја нарочито у интеракцији са индивидуалном историјом појединца током периода адолесценције (Erhnborg & Rosen, 2009; Nauger et al., 2019). Тако, на пример, када особа која има ниско самопоштовање почне да вежба високим интензитетом како би га кроз изузетан физички изглед компензовала, повећава се шанса да почне са коришћењем допинг супстанци како би тај жељени изглед што брже и у што већој мери постигла. Коришћење допинга ће постати још извесније уколико је та особа због физичког изгледа (или мањка социјалне интелигенције) била задиркивана од стране вршњачке популације. Особа предузима све мере да изгради жељени физички изглед, укључујући и коришћење допинга, и на њему формира често једини ослонац своје личности и свог деловања. Међутим, ситуација се додатно компликује када та особа мора због неког разлога да престане са коришћењем допинга, што доводи до смањења мишићне масе. Будући да је мишићна маса била главни ослонац функционисања личности и да особа нема изграђене психосоцијалне компетенције за суочавање са животом, ван тренажне сале јављају се озбиљне психичке кризе. У таквим случајевима је често неопходно пружити психолошку помоћ у циљу спречавања или лечења депресивних поремећаја и суицидалних мисли насталих губитком тог лажног главног ослонца функционисања особе (Mitić & Radovanović, 2013).

Вероватноћа да ће адолесцент или особа која не потпада под дефиницију спортисте у складу са Кодексом, користити неку допинг супстанцу је већа уколико постоји став да се последице коришћења допинга јављају доста ретко и само код неких појединаца, да ће се штетни ефекти јавити тек после неколико година од коришћења допинга, да ће штетне последице коришћења допинга нестати убрзо након престанка коришћења или сматрају да физичке и психичке последице нису тако озбиљне, те да су упозорења претерана и преувеличана. Због тога приликом осмишљавања антидопинг програма усмерених на адолесценте треба наглашавати да штетне последице настају врло брзо након почетка коришћења допинг супстанци (јер су адолесценти по правилу усмерени на овде и сада) и да је вероватноћа јављања по здравље штетних последица велика (Radovanović, 2009; Radovanović, Jovanović & Ranković, 1998). Сматра се да што се код адолесцената постигне већа свест о брзини и

величини штетних ефеката употребе допинг супстанци, то ће се они теже одлучити на њихову употребу. Уз наведено, програме треба прилагодити онима који информације треба да приме и мисаоно обраде (Donovan, Egger, Karetnick, Mendoza, 2002; Radovanović, 2017). Приликом давања информација о штетности употребе допинг супстанци треба наступати што пластичније и са упечатљивим примерима (Radovanović & Ignjatović, 2018). Адекватно треба упозорити на све могуће последице коришћења допинга, коришћењем адекватних фотографија и видео материјала, и по могућству ангажовањем личности које адолесценти препознају или су за њих чули у медијима.

ЗАКЉУЧАК

Будући да се са коришћењем допинг супстанци често почиње у раном периоду адолесценције, са едукацијом треба почети још на основношколском узрасту. Потребно је што пластичније и конкретније образложити све могуће негативне утицаје коришћења допинг супстанци на физичко и психичко здравље, са акцентом на озбиљност и дугорочно трајање таквих негативних ефеката. Циљ превентивног деловања треба да буде на развоју самопоштовања, које је једнако поштовању права и вредности друге особе, као и способности одбијања кроз тзв. стратегију „начин да се каже не”. Професори физичког васпитања и тренери у спорту треба да имају посебну врсту обуке како би препознали понашајне симптоме код својих ученика или клијената као потенцијалних конзумента допинг супстанци.

Литература

- Baker, J. H., Higgins Neyland, M. K., Thornton, L. M., Runfola, C. D., Larsson, H., Lichtenstein, P. & Bulik, C. (2019). Body dissatisfaction in adolescent boys. *Developmental Psychology*, 55(7), 1566–1578.
- Cunningham, R. L., Lumia, A. R. & McGinnis, M. Y. (2013). Androgenic anabolic steroid exposure during adolescence: ramifications for brain development and behavior. *Hormones and Behavior*, 64(2), 350–356.
- Erhnborg, C. & Rosen, T. (2009). The Psychology behind doping in sport. *Growth Hormone & IGF Research*, 19, 285–287.
- Griffiths, S., Jacka, B., Degenhardt, L., Murray, S. B. & Larance, B. (2018). Physical appearance concerns are uniquely associated with the severity of steroid dependence and depression in anabolic–androgenic steroid users. *Drug and Alcohol Review*, 37(5), 664–670.

- Hauger, L. E., Sagoe, D., Vaskinn, A., Arnevik, E. A., Leknes, S., Jørstad, M. L. & Bjørnebekk, A. (2019). Anabolic androgenic steroid dependence is associated with impaired emotion recognition. *Psychopharmacology*, 236(9), 2667–2676.
- International Olympic Committee. (2012). Olympism and the Olympic Movement. Retrieved from May 15, 2020 from the World Wide Web <https://stillmed.olympic.org/media/Document%20Library/OlympicOrg/Documents/Document-Set-Teachers-The-Main-Olympic-Topics/Olympism-and-the-Olympic-Movement.pdf>.
- Jampel, J. D., Murray, S. B., Griffiths, S. & Blashill, A. J. (2016). Self-perceived weight and anabolic steroid misuse among US adolescent boys. *Journal of Adolescent Health*, 58(4), 397–402.
- Mitić, P. & Radovanović, D. (2011). The motives for doping use in nonprofessional athletes and method of prevention. *Facta Universitatis, Series Physical Education and Sport*, 9(2), 203–212.
- Mitić, P. & Radovanović, D. (2013). Abuse of Anabolic-Androgenic Steroids – The Problem of Sport and Society. *Teme*, 2, 867–880.
- Mullen, C., Whalley, B. J., Schifano, F. & Baker, J. S. (2020). Anabolic androgenic steroid abuse in the United Kingdom: An update. *British Journal of Pharmacology*, 177(10), 2180–2198.
- OECD. (2012). *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. Paris: OECD Publishing.
- Pereira, E., Moysés, S. J., Ignácio, S. A., Mendes, D. K., Silva, D. S. D., Carneiro, E., Hardy, A. M. T. G., Rosa, E. A. R., Bettega, P. V. C. & Johann, A. C. B. R. (2019). Prevalence and profile of users and non-users of anabolic steroids among resistance training practitioners. *BMC Public Health*, 19(1), 1650 (1–8).
- Radovanović, D., Jovanović, D. & Ranković, G. (1998). Doping in nonprofessional sport. *Facta Universitatis, Series: Physical Education*, 1(5), 55–60.
- Radovanović, D. (2009). Doping in recreational athletes – a possible way to reduce incidence. In I. Rado (ed.), *Proceedings Book of Symposium Invited Papers of III International Symposium of New Technologies in Sports*, in extenso, 16–17. april 2009, Sarajevo (112–117). Sarajevo: Olympic Committee of Bosnia and Hercegovina & Faculty of Sport and Physical Education Sarajevo.
- UNESCO. (2005). *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Retrieved May 14, 2020 from the World Wide Web <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140224>.
- UNESCO. (2019). *Teaching respect, equity and inclusion to 8–12 year-old students*. Paris: UNESCO. Retrieved May 14, 2020 from the World Wide Web <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371303.locale=en>.
- UNDESA. (2008). *Report of the expert group meeting: Promoting social integrating*. Retrieved May 13, 2020 from the World Wide Web https://www.un.org/esa/socdev/social/meetings/egm6_social_integration/documents/egm6.report.pdf.

- United Nations. (2008). Sport for Development and Peace Working Group International Working Group: Harnessing the Power of Sport for Development and Peace: Recommendations to Government. Retrieved May 14, 2020 from the World Wide Web https://www.sportanddev.org/sites/default/files/downloads/rtp_sdp_iwg_harnessing_the_power_of_sport_for_development_and_peace.pdf.
- World Anti Doping Agency. (2019). The World Anti-Doping Codewith 2019 amendments. Retrieved May 15, 2020 from the World Wide Web https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_anti-doping_code_2019_english_final_revised_v1_linked.pdf.
- World Anti Doping Agency. (2020). International Standard Education. Retrieved May 15, 2020 from the World Wide Web https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/2021_ise.pdf.

Dragan S. Radovanović

University of Niš, Faculty of Sport and Physical Education

Emilija Lj. Stojanović

University of Niš, Faculty of Sport and Physical Education

ANTI-DOPING PROGRAMS IN CONTEMPORARY SOCIAL AND EDUCATIONAL CONTEXT

Summary

Anti-doping programs are implemented for the purpose of preservation of the essential value in sports, which is often termed „spirit of sport“ and represents the foundation of Olympism. Therefore doping is fundamentally opposed to the spirit of sport. Anti-doping programs directed towards the children aged 8 to 12 years have a teaching character, with the aim of the education about the values of respect, equity, and inclusion. During the last three decades, the use of doping substances by adolescents and individuals who can not be recognized as athletes in accordance with the World Anti-Doping Code has become a significant problem in modern society. Physical education teachers and sports coaches should have special training to be able to recognize behavioral symptoms in their students or clients as potential users of doping substances. All the adverse effects of doping substances use on physical and psychological health should be explained in detail in a plastic, vivid, and concrete way, stressing the seriousness and long-lasting nature of these effects. Since the use of doping frequently starts in the period of early adolescence, the education to fight it should be introduced as early as the school age.

Keywords: *anti-doping programs, education, adolescents.*